

שורשיו ההיסטוריים של הרימון¹

בעיצומה של עונת חגי תשרי הרימונים מבשילים. מיץ הרימונים זוכה בשנים האחרונות לתהילה בקרב התזונאים בשל תכונותיו הנוגדות חמצון, האנטי דלקתיות והאנטי אייג'ינג. הרימון היווה תמיד סמל לבריאות, לכוח האלוהי לשיקום החיים. הוא אף הופיע לעתים קרובות כמאפיין של אלוהות כמו אֶשְׁתָּר, אסטרטה, הרה, דמטר ומרים הבתולה.

רימון משנהב מקברו של תות ענה ארון

התיאור הקדום ביותר של הרימון מופיע בעילם העתיקה, באלף הרביעי לפני הספירה. לאחר מכן ישנם תיאורים ברחבי כל המזרח הקרוב. שיח הרימון הגיע למסופוטמיה, לאנטוליה, לסוריה ולארץ-ישראל עד סוף האלף השלישי. נראה כי השומקרים היו מעורבים בביות הרימון, והפך הפך במהרה לסמל חשוב.

קליפת הרימון האדומה-צהובה והמבריקה, המיץ האדום כדם ותכונותיו הבריאות של הפרי יצרו אסוציאציות עם פוריות האדם, עם חיים ומוות. באמנות מסופוטמית עתיקה רימונים מיוצגים לעתים קרובות עם אלי פוריות ושפע.

זרעי רימון נמצאו בערים רבות אשר היו מיושבות באלף השלישי לפסה"ג, כגון: אַבְלָה ויריחו, והתפשטות הרימון בלבנט נמשכה במהלך האלף השני לפני הספירה.

זרעי רימון, חלקי קליפות רימון וחלקי פרחים אשר שרדו בין ממצאי ספינת הסוחר שנטרפה בסוף המאה ה-14 לפסה"ג ב-Uluburun, אשר ליד החוף הדרומי של אנטוליה (תורכיה), מלמדים שהרימון היה פריט יוקרה בו השתמשו האליטות העירוניות. במאה ה-14 התפשט צמח הרימון בקפריסין וסביב הים האגאי, כנראה על ידי סוחרים סורים וכנענים ובהתאם הוא החל להופיע גם כסמל דתי.

בתחילת האלף הראשון לפסה"ג, הרימון מתואר במיוחד בהקשרים של לוויית בלבנט. כמו כן הוא מוצג כסמל למלכות. דימויי הרימון הוצגו על טקסטיל, עץ, שנהב, מתכות יקרות, כמו גם על גבי אלמנטים עיטוריים סמליים.

התנ"ך מספק מספר התייחסויות מעניינות לרימונים. התיאור המוקדם ביותר נמצא בספר שמות כח "לֹג וְעֵשֶׂת עַל-שׁוּלְיוֹ, רְמוֹנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְחֹלְעַת שָׁנִי עַל שׁוּלְיוֹ, סָבִיב; וּפְעֻמֹּי זָהָב בְּתוֹכָם, סָבִיב. לֹד פְּעֻמֹּן זָהָב וְרֹמֹן, פְּעֻמֹּן זָהָב וְרֹמֹן, עַל-שׁוּלְיֵי הַמָּעִיל, סָבִיב." ובשמות לט "כֹּד וַיַּעֲשׂוּ, עַל-שׁוּלְיֵי הַמָּעִיל, רְמוֹנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְחֹלְעַת שָׁנִי מְשֻׁר. כֹּה וַיַּעֲשׂוּ פְּעֻמֹּי, זָהָב טָהוֹר; וַיִּתְּנוּ אֶת-הַפְּעֻמֹּנִים בְּתוֹךְ הַרְמוֹנִים, עַל-שׁוּלְיֵי הַמָּעִיל סָבִיב בְּתוֹךְ, הַרְמוֹנִים. כֹּה פְּעֻמֹּן וְרֹמֹן פְּעֻמֹּן וְרֹמֹן, עַל-שׁוּלְיֵי הַמָּעִיל סָבִיב, לְשֵׁרֵת, כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה."

טביעת חותם גליל ניאואשורית המציגה שני מלכים וביניהם עץ רימון המסמל את עץ החיים

¹ מבוסס על מאמר מאת פדריקה ספניולי ב-ANET כרך VII / 2

עיטור דומה שימש על גלימות של האליטות במזרח הקדום מאז האלף השני לפני הספירה, כפי שניתן לראות על פסלוני מלוכה אשוריים ובבליים. הרימון מופיע בין צמחי הפרי של הארץ המובטחת בספר דברים ח: ח אָרֶץ חֹטָה וְעֹנֶנְהָ, וְנֶפֶן וְתֹאנָה וְרִמּוֹן; אָרֶץ זֵית שֶׁמֶן, וְדָבָשׁ". הרימונים שימשו כאלמנט עיטורי בבית המקדש אשר הוקם על ידי שלמה בירושלים: "יח ויעש את העמודים ושני טורים סביב על העובכה האחת לכסות את הפתח אשר על ראש הרפונים וכן עשה לפתח השנית. יט וכתרת אשר על ראש העמודים מעשה שושן באולם ארבע אמות. כ וכתרת על שני העמודים גם מעשה מלעמט הבטן אשר לעבר שבכה (העובכה) והרפונים מאתים טורים סביב על הפתח השנית." (מלכים א' ז).

קערת רימון מהמאות 8-9 לפסה"ג. נמצאה בתל חליף ומוצגת במוזיאון ישראל

אף על פי שעץ הרימון כבר היה פרי שכיח שגדל במטעים ביוון, במסורת הספרותית המקומית היה נהוג לתאר אותו כפרי אשר מקורו בארצות רחוקות ואף במקורות מיתולוגיים. למשל, האודיסיאה מספרת שבגן השופע של ארמונו של המלך אלכינוס, הרימון הוא אחד מעצי הפרי, אשר יחד עם אגסים, תפוחים, תאנים וזיתים, שפעו בפירות בכל ימות השנה. במאה השביעית והשישית לפסה"ג הרימון הופיע כעיטור שכיח בקברי אצולה יווניים, הן כמנחות והן על אמפורות הקבורה.

הרימון מוצג כסמל של האלות ארטמיס ואתנה. בתרבות היוונית, הרימון היה אפוא סמל האלוהיות האחראיות לטבע ולרבייה של בני אדם, בעלי החיים והצמחים.

במסורות המינואיות והמיקניות הרימון מקושר לפולחן מְטֶרס, אלוהות הטבע והפרי. בהמשך המיתולוגיה היוונית מייחסת לאלה דמטר, אלת הטבע והקציר, ולבתה פְּרִסְפוֹנָה את האחריות לפרי. לרימון יש תפקיד מרכזי בסיפור השאול המיתולוגי של פרספונה. פרי הרימון היה המרכיב המקשר עם האדס, מלך השאול, וגורם לו לשחרר בכל שנה באביב את פרספונה על פני כדור הארץ, ובעקיפין, לשמר את מעגל העונות. הרימון פורח בתחילת הקיץ ופירותיו מבשילים עד הסתיו, אז נותר העץ ערום במהלך החורף ובכך הוא מסמל את חזרתה של פרספונה לשאול.

הרימונים מסמלים גם התחדשות ולידה מחדש. במיתולוגיה המיקנית ומאוחר יותר היוונית, הרה, אשתו של זאוס, מקבלת עץ של כיפות זהב (μῆλη), כנראה רימונים, שהעניקו לה את מתנת האלמוות, שנשמרה על ידי הנימפות בגבול המערבי של העולם. הרימון הוא אחת הסמלים הנפוצים ביותר של הרה במערב הים התיכון, במיוחד בדרום איטליה, שם סגדו לאלה באופן נרחב.

סביר להניח שהתפשטות הרימון במערב הים התיכון נובעת מהתפשטות הפניקית בסביבות המאה ה-10 לפסה"ג, כאשר המתיישבים הפיניקים שיווקו את הפרי, ואת סמליותו לסיציליה, לחצי האי האיברי ולצפון אפריקה, ולאחר מכן לאטרוסקים ולעולם הרומי. במשך אלפי שנים, מהמזרח הקרוב ועד מערב הים התיכון, היה לרימון תפקיד מרכזי בכלכלה ובחיים הסמליים של תרבויות רבות. לצד ענבים ותאנים, רימונים הפכו לפירות מרכזיים של חברות בלבנט, בים האגאי ובמערב הים התיכון, זאת בנוסף למקומו של הרימון כסמל נפוץ ללידה מחדש ולפוריות. הרימון נחשב גם לפרי אלוהי המחובר לעוצמה, ולכן הוא הוצג מועבר מידי האלים למלכים.

עגילי זהב מעוטרים ברימונים מקבר אישה עשירה באריופגוס אתונה